

УДК 007:304:070.13(430)(09)

АЛЬТЕРНАТИВНА ПРЕСА НІМЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗРУШЕНЬ

Бондаренко Ю.С.

Сумський державний університет

Розглядаються історичні події, які призвели до загострення політичного клімату в Німеччині, що сприяло виникненню якісно нового сегмента сучасних ЗМІ – альтернативної преси. Наголошується на тому, що поява вищезазначеного різновиду мас-медіа у Німеччині пов'язана з активізацією студентських рухів. Саме вони пропагували повну свободу думок та звільнення від соціальних обмежень, шукали альтернативу тодішній медіа-системі. З'ясовано, що альтернативна преса поступово, зі зміною редакційної політики, перетворилася з радикальної – видань протесту «лівих» – на традиційну щоденну, яка є популярною до сьогодні.

Ключові слова: альтернативна преса, контргромадськість, медіа-система, редакційна політика, студентський рух.

Постановка проблеми. Кожна країна має оригінальну національну медіа-систему, зумовлену суспільно-політичним устроєм, особливостями культурно-історичного розвитку та ментальністю. У рамках цієї системи формуються її типологічні моделі мас-медіа. Так, наприклад, унікальність національної медіа-системи, зокрема типологічної, Німеччини полягає у функціонуванні такого особливого сегмента засобів масової інформації, як альтернативна преса.

На жаль, в українському журналістичкознавстві вищезазначена проблема залишається

малодослідженою. Відтак є потреба дослідити альтернативну пресу Німеччини, що дозволить в подальшому екстраполювати результати на український мас-медійний ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальних аспектів типології та визначення альтернативної преси торкалися такі німецькі вчені, як В. Бейвель, Х. Бромбах, Н. Бютефюр, К. Вайхлер, Б. Кесмаєр, П. Локк, К. Нітц, К. Ойрих, Х. Пюрер, Б. Хюттнер, К. Штамм, О. Ярен ін.

Українські вчені присвятили дослідженню преси Німеччини низку наукових робіт. О.М. Бі-

лоус досліджував сучасну аналітичну пресу Німеччини; В.В. Мальцева вивчала економічну проблематику на сторінках преси ФРН; О.О. Беляков розглядав екологічні проблеми на сторінках провідних газет Німеччини; А.В. Капуш, А.В. Маяковська, Т.В. Пешкова, А.А. Тютенко досліджували лінгвістичні аспекти німецької публіцистики. Водночас альтернативна преса Німеччини є новою та недостатньо дослідженою проблемою для українського журналістикознавства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Альтернативні медіа перебувають в колі актуальних наукових проблем сучасної науки про соціальні комунікації. Видання такого типу розглядаються як у структурі різних мас-медійних систем, так і окремо. Розгляд зародження альтернативної преси Німеччини в контексті соціально-політичних зрушень в українському журналістикознавстві є новим. Це питання ще не розглядалося у теорії соціально-комунікаційних досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є з'ясувати соціально-політичні зрушення у Німеччині, які призвели до виникнення якісно нового сегменту ЗМІ альтернативної преси.

Виклад основного матеріалу. Альтернативна преса – це друковані засоби масової інформації, які мають здебільшого некомерційний характер, сформовані за принципом кооперативних редакційних колективів та продукують контент для суспільних формацій, що підтримують різні громадські ініціативи, мають маргінальні, часто протилежні від загальноприйнятих у суспільстві точки зору й не можуть висловити їх на загальній арені традиційних медіа.

У 50-х – на початку 60-х років ХХ століття позитивний стан розвитку ринкової економіки Німеччини (у західній її частині) сприяв поверненню усіх верств населення, яке пережило Другу світову війну, до нормального рівня життя. Слід підкреслити, що соціально-політичне задоволення в суспільстві в цей час стало високим. Проте період розвою тривав недовго.

Початок 60-х років ХХ століття був позначений сповільненням економіки, яке було зумовлене певними негативними політичними процесами. Навіть відставка в 1963 році першого канцлера Західної Німеччини К. Аденауера та прихід на посаду федерального канцлера Л. Ерхарда не принесли результатів, економічний занепад продовжувався.

Як і в Америці, Британії, Голландії через нестабільну ситуацію в суспільстві з'являються молодіжні провокаційні рухи, так і в Німеччині виникають студентські, а пізніше – інші альтернативні рухи, основою яких було прагнення стати політичною опозицією.

Оскільки протестні рухи в Німеччині започаткувала молодь, то цей період називають часом «конфліктів поколінь». Одним із каталізаторів студентських зрушень було несприйняття молодим німецьким поколінням проникнення в суспільно-політичний устрій країни націонал-соціалістичних ідей. Серед найрозповсюдженіших протестних лозунгів була критика тих мас населення, які вважалися співучасниками фашизму. Поняття «антифашизм» та «антикапіталізм» стали сприйматися як синоніми до «студентського руху». Мова йшла не про ті фашистські теорії, які ставили на перше місце необхідність антикапіталістичного бунту, а про

необхідність упередженого мислення та морально-звільнення від нав'язаних ідеологій.

Бурхливі виступи молоді також були зумовлені рішеннями влади у відновленні воєнного потенціалу держави. Такі дії лякали молоде покоління, яке знало не з чуток, що таке війна. Зокрема протестанти виступали проти ядерного озброєння. Осуд та критику в молодого покоління німців викликала побудова стіни між Західною та Східною частинами Німеччини. Молодь, яка виховувалася на демократичних принципах, не могла сприйняти такої жорсткої форми дискримінації.

Важливу роль у політичному житті Німеччини того часу відіграла Соціалістична німецька студентська асоціація. У 1959 році вона відмежувалася від Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН), яку активно підтримувала, та утворила позапарламентську коаліцію. Причиною відходу стало об'єднання СДПН із Християнсько-демократичним союзом (ХДС) та Християнсько-соціалістичним союзом (ХСС) у велику коаліцію: «Студентство виступало за збереження колишніх політичних позицій СДПН, а з її вступом до нового уряду, прийшло до висновку, що коаліція сприятиме проведенню альтернативної політики, посилить формування нових тенденцій у ФРН та її політика стане передумовою до прийняття надзвичайних законів» [1, с. 114].

Вищезазначене студентське об'єднання розробляло нові підходи до традиційних марксистських ідей та критикує соціальний аспект капіталістичної економічної системи. Студенти пропагують ідеї класиків соціалізму, зокрема К. Маркса, та критичну теорію франкфуртської школи, представниками якої були М. Горькаймер, Т. Адорно та ін. [2, с. 55].

Студентський рух у Німеччині радикалізувався після вбивства студента Б. Онезорга. Це сталося 2 червня 1967 року під час демонстрації, на якій молодь висловила невдоволення щодо візиту іранського шаха [3, с. 682]. Смерть студента, застреленого поліцейським, спричинила величезну хвилю протестів та зіткнень із правоохоронцями.

У вересні 1967 року на делегованій конференції Соціалістичної німецької студентської асоціації – як відповідна реакція на неналежне висвітлення в ЗМІ студентського руху протесту – була ухвалена «Резолюція боротьби проти маніпулювання свідомістю й на підтримку демократизації громадськості», де йшлося про створення іншої форми громадськості в контексті соціальних рухів.

Результатом боротьби студентів стала поява нових законів «великої коаліції» [4, с. 97]. Закони, що були ухвалені у травні 1968 року, передбачали, зокрема, обмеження таємних поштових і телефонних переговорів, застосування збройних сил для подолання внутрішніх заколотів та контролю над суспільством, надавали можливість федеральному уряду взяти на себе владу у випадку оборони. «Ліві» бачили в нових законах загрозу для демократії. Відтак до і після ухвалення законів виникають серйозні студентські демонстрації та марші протесту [4, с. 97].

Однією з важливих вимог студентського руху була реформа німецької вищої школи. За двадцять попередніх років влада усю увагу зосередила на розвитку економіки й не приділяла належної уваги університетам. Вищі навчальні заклади занепадали, навчальні аудиторії були переповнені. Влада на таку вимогу відреагувала половинчати реформами. Наприклад, обмежила прийом студентів

та зменшила навчальний час (Numerus Clausus), що фактично не поліпшило ситуацію. Студенти такі реформи називали провокацією [3, с. 683].

Зокрема протести спрямовувалися проти діяльності медіаконцерну «Axel Springer AG» («Аксель Шпрингер СЕ»). У своїх газетах «Die Welt» («Ді Вельт»), «Bild» («Більд») вищезазначена компанія підбурювала суспільство гаслами типу: «Зупинити терор «лівих» у світі!» [2, с. 74]. Боротьба з «Axel Springer AG» («Аксель Шпрингер СЕ») стала центром студентської акції протестів. Її цілями була ліквідація монополії, захист від державних посягань, внутрішня свобода преси та права на медіамовлення. Це була перша в історії масштабна й агресивно налаштована акція проти маніпулювання думкою. Програма акції включала в себе боротьбу за основні права на свободу інформації та заклик до формування «практично-критичної» громадськості: «Питання створення просвітницької контргромадськості полягає у необхідності здолати диктатуру маніпуляторів» [5, с. 34].

Отже, як бачимо, невдоволення діяльністю влади поступово переросло в невдоволення діяльністю мас-медіа, зокрема у висвітленні ними політичної тематики.

На початку 70-х років ХХ століття політична еліта почала впроваджувати реформи й була готова йти на компроміс із громадськістю. Відтак відбувається розпад позапарламентської опозиції, а в 1970 році формально розпадається й Соціалістична німецька студентська асоціація. Частина колишніх членів руху або повністю відійшла від політики, або вступила в різні політичні партії.

Серед другої групи був один із засновників німецької ліворадикальної терористичної організації «Фракція Червоної Армії» А. Баадер, який намагався продовжити боротьбу з урядом. У квітні 1968 року він разом із спільниками заклали бомбу в універмазі Франкфурта. Саме цю подію називають «спалахом» тероризму «лівих» у Західній Німеччині [6, с. 225]. Тоді А. Баадера засудили до трьох років позбавлення волі. У 1970 році, за три місяці до можливого звільнення, він утік із в'язниці. Під час втечі один охоронець загинув. І знову в Німеччині поновилися соціальні рухи.

1977 рік вважається у ФРН роком тероризму. Атаки «Фракції Червоної Армії» сягають рекордного рівня, страх у суспільстві перед тероризмом зростає. Федеральний уряд ухвалює жорсткі анти-терористичні закони, наприклад, заборону адвокатів для ув'язнених (оскільки, як вважають «ліві», адвокати є недемократичними й антиліберальними). У. Бакес та Е. Йессе зазначають, що «Фракції Червоної Армії» вдалося привернути увагу громадськості, але найголовнішої мети – здійснити державний переворот – вони не досягли. [6, с. 234].

Терористична діяльність «Фракції Червоної Армії» вплинула на негативне ставлення до «лівих». У державі оголосили пошук терористів «Фракції Червоної Армії», наклали заборону на новини про них та контакти з ними. Не останню роль у формуванні негативного ставлення до «лівих» відігравали мас-медіа, які інформували лише про те, що дозволяв штаб у Бонні.

У надрах студентських протестів зароджується так звана політично-анархічна преса – Gegenpresse (контрпреса). Із 1973 по 1975 роки зростає роль нових соціальних рухів, а разом

із тим набирає обертів і якісно новий тип медіа – альтернативна преса. Вона відрізняється від традиційної за змістом і формою, співробітники альтернативної преси бачать свою роль не лише в інформуванні, а й в формуванні громадської думки, об'єднанні політичних діячів з метою впливу на суспільство.

Політична ізоляція Лівих радикалів і Лівих лібералів сприяла їхньому об'єднанню в 1977 році. Вони потребували лівого рупора ідей, ліву щоденну газету, де б висловлювали свої політичні погляди. Відтак «ліві» почали обговорювати проєкт створення щоденної газети «Die Tageszeitung» («Ді Тагесцайтунг») – першого альтернативного друкованого видання [7].

Отже, вищезазначені події спонукали «лівих» до пошуків альтернативних мас-медіа, які б культивували повну свободу думок та звільнення від соціальних обмежень. Центральним питанням стала розробка стратегії впливу на свідомість громадян. Розпочинається дискусія щодо шляхів та механізмів поширення ідей у суспільстві, визначається роль медіа в цьому процесі [8, с. 534].

Студентські рухи вплинули на посилення громадської думки. В. Флігер визначає суспільні рухи як об'єднання різних протестів, спрямованих проти буржуазної культури [2, с. 57]. До громадських рухів дослідник відніс й альтернативні рухи, які в свою чергу поділив на рухи громадських ініціатив, рухи за екологію та антиядерні рухи, жіночі та молодіжні рухи, рухи сільських комун тощо [2, с. 57]. Цей поділ на різноманітні течії вказує на децентралізований та недогматичний, незаангажований, відкритий характер альтернативних рухів. Їх основними вимогами стали автономна форма життя та праці, анархічний стиль керування в політиці, а завданням організаторів рухів було «говорити з народом, а не про народ» [5, с. 191].

Альтернативний екологічний рух базувався на недовірі та протесті проти науково-технічного прогресу. Лідери цієї течії М. Хоркхаймер і Т. Адорно були переконані, що аксіома «людина господарює над природою завдяки техніці» неправильна. Екологічний рух був спрямований проти системи великих технологій, які спричиняють хиже ставлення людини до природи. Основними положеннями екологічної економії, на думку представників екологічного руху, є використання невеликих за розміром, доступних для огляду та контролю елементів у техніці, заохочення таких технологій, використання яких є сумісним із природою, не шкодять їй, а заощаджують її ресурси.

Інша велика течія альтернативних рухів – це рух за свободу, який виступав проти використання атомної зброї у ФРН. До його складу ввійшли представники Християнсько-демократичної партії, які мали за мету вплинути, перш за все, на соціально-демократичну та суспільну сфери.

Рух жінок боровся за рівність прав та можливість участі жіночого населення в суспільному та політичному житті країни.

До альтернативних рухів належали рухи молодіжних центрів та представників земельних комун, емансипаційний рух представників суспільних меншин, рух «нових лівих». Ці прояви альтернативних рухів спрямовувалися на подолання ієрархічних принципів діяльності влади. Виробництво, на їх думку, має бути націлене на

цінність та користь виготовлених продуктів і відповідати екологічним вимогам, робочий процес на виробництвах повинен бути організований антибюрократично та демократично тощо.

Імідж будь-яких рухів, їхніх лідерів формують ЗМІ. Представники таких організацій змушені були звертатися до медіа, щоб якомога швидше поширити свої ідеї серед суспільства. Усе це стало благодатним ґрунтом для створення альтернативної преси.

Висновки і пропозиції. Ідеї студентського повстання продовжилися в нових суспільних рухах, а їх контекст, у свою чергу, зумовив появу альтернативної преси, яка презентувала нову модель комунікації, покликану широко

й об'єктивно висвітлювати події, що приховували традиційні ЗМІ. Альтернативні рухи зайняли певну нішу в історії Німеччини та зробили свій важливий внесок у розвиток суспільства, альтернативної культури, альтернативної преси.

Перспектива наукових досліджень цієї проблематики полягає у вивченні нових етапів трансформації такого якісно нового сегменту преси як альтернативна преса, а також її стратегій розвитку на українському масмедійному ринку, оскільки вона викликає все більшу довіру населення порівняно з традиційною пресою, і може стати складовою ефективного механізму контролю українського суспільства за владними структурами як на місцевому, так і національному рівні.

Список літератури:

1. Гусева Н. Вплив повоєнних реалій ФРН на розвиток студентського протестного руху 60-х років ХХ ст. // Вісник КНТЕУ. 2010. № 3. С. 107-126.
2. Flieger W. Die TAZ. Vom Alternativblatt zur linken Tageszeitung. München: Ölschläger, 1992. S. 338.
3. Wiggershaus R. Die Frankfurter Schule. Geschichte, Theoretische Entwicklung, Politische Bedeutung. München: FISCHER digiBook, 1986. 800 s.
4. Baier L. Die Früchte der Revolte. Über die Veränderung der politischen Kultur durch die Studentenbewegung. Berlin: K. Wagenbach, 1988. 153 s.
5. Oy G. Die Gemeinschaft der Lüge. Medien- und Öffentlichkeitskritik sozialer Bewegungen in der Bundesrepublik. Münster: Westfälisches Dampfboot Verlag, 2001. 292 s.
6. Backes U., Jesse E. Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland, Band II: Analyse. Köln: Wissenschaft und Politik, 1989. 380 s.
7. Taz-Verlagsdarstellung. URL: <https://www.taz.de/Archiv/!p4311/>.
8. Neumann F. Handbuch politischer Theorien und Ideologien. Reinbek: UTB, Stuttgart, 1977. 561 s.

Бондаренко Ю.С.

Сумской государственной университет

АЛЬТЕРНАТИВНАЯ ПРЕССА ГЕРМАНИИ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ СДВИГОВ

Аннотация

Рассматриваются исторические события, которые привели к обострению политического климата в Германии, что способствовало возникновению качественно нового сегмента современных СМИ – альтернативной прессы. Подчеркивается, что появление вышеупомянутого вида СМИ в Германии связано с активизацией студенческих движений. Именно они пропагандировали полную свободу мнений и освобождение от социальных ограничений, искали альтернативу медиа-системе того времени. Установлено, что альтернативная пресса постепенно, с изменением редакционной политики, превратилась из радикальной – изданий протеста «левых» – на традиционную ежедневную, которая является популярной и сегодня.

Ключевые слова: альтернативная пресса, контробщественность, медиа-система, редакционная политика, студенческое движение.

Bondarenko Yu.S.

Sumy State University

ALTERNATIVE PRESS OF GERMANY IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND POLITICAL SHIFTS

Summary

In this article the historical events are considered, that led to the aggravation of the political climate in Germany, which contributed to a qualitatively new segment of modern media – the alternative media. It is noted that the occurrence of this kind of mass media in Germany is associated with activation of student movements. They advocated complete freedom of thought and liberation from social constraints and searched for an alternative to the media system of that time. It was found out that gradually the alternative newspapers, with the change of editorial policy, has turned out from the radical press – the press of protest of the "Left party" – into the traditional daily newspaper that is popular till nowadays.

Keywords: alternative press, counter-community, editorial policy, media system, student movement.